

PEKKA ISOTALUS & MAARIT VALO

Televisioystävyyttä ja radiorakkautta

Parasosiaalinen suhde suomalaisittain

Artikkelissa tarkastellaan katsojien ja kuuntelijoiden affektiivista suhtautumista mieliesiintyiinsä radiossa ja televisiossa eli parasosiaalista suhdetta. Tutkimuksessa kuvailaan suomalaisten parasosiaalista suhdetta, vertaillaan suhtautumista radio- ja televisioesiintyjiin sekä luonnehditaan suhtautumiseroja eri ohjelmatyypin esiintyjiin. Tutkimustuloksia peilataan aikaisempiin muissa kulttuureissa tehtyihin parasosiaalisen suhteen tutkimuksiin sekä interpersonaalisiin viestintäsuhteisiin.

*Viikko sitten kun testasin
mun radion kuuluvuutta
naisen äänen mä kohtasin
se soi tulta ja hopeaa*

*Oi, me puhuimme pitkään
kunnes taisin nukahtaa
aamulla kun heräsin
en muistanut taajuutta*

Heikki Salo / Miljoonasade: Radiorakkautta

Suhtaudumme ihmisiin varsin samalla tavalla seuratessamme heitä kasvokkaistilanteissa ja jonkin median kautta. Arvioimme heitä samankaltaisin kriteerein, päätelmämme ja vaikutelmamme muodostuvat samoin perustein, ja prosessoimme heidän viestintäänsä samalla tavalla. Toisinaan radio- tai televisioesiintyjään suhtautuminen saa samankaltaisia piirteitä kuin suhtautuminen todelliseen ystävään tai tuttavaan. Vastaanottajalle muodostuu tuolloin affektiivinen suhde mediaesiintyjään. Tällaista suhdetta kutsutaan parasosiaaliseksi suhteeksi.

Kaikenlaisessa suhtautumisessa mediaesiintyjiin ei ole kysymys parasosiaalisesta suhteesta. Parasosiaalisesta suhteesta voidaan puhua, kun esiintyjästä pitäminen saa suhteelle ominaisia piirteitä. Suhteen osatekijöitä on hankala yksiselitteisesti määrittellä niin interpersonalisessa kuin parasosiaalisessakin suhteessa. Suhteessa on kuitenkin kysymys ajan kuluessa tapahtuvasta tutustumisesta. Katsomalla tai kuuntelemalla esiintyjää kerrasta toiseen vastaanottajasta alkaa tuntua, että hän tuntee esiintyjän — tuntee hänen käyttäytymispiirteitään, persoonallisuuttaan ja erilaisia yksityiskohtia hänen elämästään. Mitä tutumpi esiintyjästä tulee, sen läheisemmäksi hänet koetaan. Mediapersoonaa tunnetaan samalla tavalla kuin ystävä. Tuntemus on tosin hankittu passiivisin strategioin radiota tai televisiota seuraamalla eikä siten kuin yle-

sä sosiaalisissa tilanteissa, keskustelemalla. Kyseessä on myönteinen tunnepitoinen side: vastaanottaja tuntee empatiaa esiintyjää kohtaan, pitää hänestä erityisen paljon tai on jotenkin muuten affektiivisella tasolla sitoutunut esiintyjään.

Yhdysvaltalaiset tutkimukset osoittavat, että parasosiaalinen suhde syntyy ja kehittyy pitkälti samalla tavalla kuin interpersonaalinen suhde (Perse & Rubin 1989, Rubin & McHugh 1987). Parasosiaalinen suhde saattaa syntyä minkä tahansa mediasta tutun esiintyjäryhmän edustajaan. Kuten sosiaalisissa tilanteissakin, suhde syntyy helpommin, jos toista osapuolta pidetään attraktiivisena. Interpersonaalisten suhteiden kehittymisessä on keskeistä henkilöiden keskinäisen viestinnän luonne eli keskustelun aiheiden henkilökohtaisuus sekä läheisyyttä, välittömyyttä ja pitämistä viestivät piirteet. Myös parasosiaalisessa suhteessa viestinnän luonne on tärkeä, vaikka mediakontekstissa viestintä onkin tosiasiaassa esiintyjän yksisuuntaista puhetta vastaanottajalle. Lisäksi viestintäkontekstilla on vaikutusta suhteen syntyyn. Parasosiaalisen suhteen kannalta televisiossa keskeisiä kontekstipiirteitä näyttäisivät olevan esimerkiksi ohjelman realismi sekä tapahtumien läheisyys, tuttuus ja intiimiys katsojalle (Rubin & Perse 1987, Rubin, Perse & Powell 1985, Turner 1992). Muiden ihmishuhteiden lailla parasosiaalinen suhde on molemminpuolinen palkitseva, vaikkei kummallekin samalla lailla. Vastaanottajalle parasosiaalinen suhde tuottaa mielihyvää, koska mediaesiintyjä saattaa vaikuttaa ihanneystävältä: hän on miellyttävä, luotettava ja enustettava. Esiintyjälle on palkitsevaa, kun hän saa itselleen lojaalin katsojan tai kuuntelijan. Parasosiaalisen suhteen onkin todettu lisäävän ohjelman seuraamista ja seuraamisen intensiteettiä.

Parasosiaalinen suhde ei ole mediankäytön ääri-ilmiö. Suhde voi olla laimea tai voimakas. Parasosiaalinen suhde on varsin tavanomainen asia kelle tahansa median käyttäjälle. Sen ei ole todettu liittyvän käytön määrään (Perse & Rubin 1989, Rubin & McHugh 1987) eikä katsojan tai kuuntelijan yksinäisyyteen (Rubin, Perse & Powell 1985). Tutkimuksissa ei juurikaan ole löydetty sosiaalisia tai psykologisia tekijöitä, jotka selittäisivät parasosiaalisen suhteen syntyä. Mielistyminen mediaesiintyjään on yhtä tavallista kuin uusien miellyttävien tuttavuuksien syntyminen.

Kiinnostuimme tutkimaan suomalaisen kulttuurin parasosiaalista suhdetta, koska sitä on aikaisemmin tutkittu lähinnä ainoastaan Yhdysvalloissa. Mediakulttuureissamme (esim. Levo- Henriksson 1994, Steinbock 1990), puhekulttuureissamme (esim. Sallinen- Kuparinen 1986, Sallinen- Kuparinen, McCroskey & Richmond 1991) ja televisiotoimittajien esiintymisessä (Isotalus 1993) on todettu selviä eroja, joten oletettavasti myös vastaanottajien suhtautuminen mediaesiintyjiin on näissä kulttuureissa erilaista. Halusimme selvittää, millaisia ovat suomalaisten katsojien ja kuuntelijoiden parasosiaaliset suhteet. Koska aikaisempi tutkimus on keskittynyt televisioon, tarkastelimme suhtautumista myös radioesiintyjiin. Lisäksi halusimme vertailla erilaisten ohjelmatyyppeiden esiintyjä. Vertailu on tähänastisessa tutkimuksessa ollut vähäistä, mutta tulokset viittaavat siihen, että erilaisten esiintyjäryhmien edustajiin syntynyt parasosiaalinen suhde saisi erilaisia piirteitä (Koenig & Lessan 1985, Turner 1993).

Aikaisemmin on jo todettu (Isotalus 1994), että käytetyin yhdysvaltalainen kyselylomake (Rubin, Perse & Powell 1985, ks. myös Rubin 1994) ei sellaisenaan sovellu suomalaiseen kulttuuriin. Kehittelimmekin mittarin, jonka väittämien arvelimme parem-

min kuvastavan suomalaisten katsojien ja kuuntelijoiden asennoitumista mediaesiintyjiin. Aikaisemmissa tutkimuksissa parasosiaalinen suhde on ollut yhtä kuin suhtautuminen mieliesiintyjään, ja usein myös ohjelmatyyppi on ennalta määrätty. Vastaajia on esimerkiksi pyydetty vastaamaan väittämiin mieliuutisankkurista tai tilannekomedian suosikkiahahmosta. Kyseinen tutkimustapa perustuu oletukseen, että jo pelkästään mieliesiintyjän olemassaolo on todiste parasosiaalisesta suhteesta ja että kaikilla on parasosiaalisia suhteita jokaisen ohjelmatyyppin esiintyjiin.

Parasosiaalisen suhteen käsitteen määrittelyssä onkin puutteita (ks. Isotalus 1994). Ongelmallista on esimerkiksi se, milloin suhtautuminen muuttuu suhteeksi eli mistä parasosiaalinen suhde alkaa. Toistaiseksi ei ole määritelty kriteereitä, jotka osoittaisivat suhteen olemassaolon. Kriteerien määrittely lieneekin tähänastisten tutkimustulosten pohjalta mahdotonta. Päädyimme tutkimuksessamme siihen, että vastaajia pyydettiin aluksi nimeämään radio- tai televisioesiintyjä, josta he pitivät erityisen paljon, enemmän kuin muista. Kysymys näytti toimivan varsin hyvin, sillä kaikki vastaajat eivät nimenneet esiintyjää lainkaan, koska heistä tuntui, etteivät he pidä kenestäkään esiintyjästä erityisen paljon. Vastaamatta jättäneiden voidaan siis olettaa olevan niitä, joilla ei ole parasosiaalista suhdetta yhteenkään mediaesiintyjään. Kukin vastaaja sai päättää vapaasti, mistä ohjelmatyyppistä ja kuka se eniten pidetty esiintyjä on (ks. Turner 1993).

Tämän jälkeen vastaajia pyydettiin vastaamaan kyselylomakkeessa esitettyyn 41 väittämään siitä esiintyjästä, jonka he olivat nimenneet. Väittämät olivat tyyppiä samaa mieltä — eri mieltä. Mittarissa oli esimerkiksi seuraavanlaisia väittämiä: hänessä on samanlaisia piirteitä kuin ystävässäni; hän on mielestäni mukava ihminen; kuuntelen/katselen kyseistä ohjelmaa lähinnä hänen takiaan; olen pahoillani hänen puolestaan, jos joku kritisoi häntä; minusta tuntuu, että hän pitää minulle seuraa; ajattelen pitäväni hänestä vielä vuosienkin päästä; hän ja minä ajattelemme varmaankin asioista samalla tavalla; voisin kuvitella ystäväystyväni hänen kanssaan, jos siihen olisi mahdollisuus; hän on mielestäni esiintyjänä ammattitaitoinen. Mittarin tuloksia käsiteltiin tilastollisesti, esimerkiksi parasosiaalisen suhteen ulottuvuudet saatiin faktorianalyysin avulla. Tämän varsinaisen mittarin lisäksi kyselylomakkeessa oli avoimia kysymyksiä, joissa vastaajat saattoivat omin sanoin kuvailla suhtautumistaan. Avoimien kysymysten vastauksia luokiteltiin aineistosta itsestään käsin. Avoimilla kysymyksillä halusimme laajentaa parasosiaalisen suhteen tutkimusotetta, joka on tähän asti ollut suurelta osin kvantitatiivinen.

Vastaajia oli 432, joista puolet täytti radioesiintyjää koskevan lomakkeen ja puolet televisioesiintyjää koskevan lomakkeen. Vastaajista neljäsosa oli miehiä ja kolme neljäsosaa naisia. Heidän ikänsä vaihteli 16 ja 56 vuoden välillä, ja keski-ikä oli 23 vuotta. He olivat pääasiassa eri puolilla Suomea olevien oppilaitosten opiskelijoita. Aineisto koottiin talvella 1994.

Suomalaisen parasosiaalisen suhteen luonne

Vastaajien kokemaa parasosiaalista suhdetta luonnehtii viisi ulottuvuutta. Ensimmäinen niistä on *kuviteltu ystävyys*. Esiintyjää saatetaan pitää samanlaisena oman itsen

ja omien ystävien kanssa. Esiintyjän samankaltaiseksi kokeminen nouseekin keskeiseksi tekijäksi kuvitellussa ystävyydessä. Myös uusimmissa amerikkalaisissa tutkimuksissa (esim. Turner 1993) on todettu, että kuviteltu samankaltaisuus selittää parasosiaalisen suhteen syntyä. Vastaanottaja voi ajatella, että oikea ystävyys mieli esiintyjän kanssa olisi todennäköinen, jos siihen vain olisi mahdollisuus. Lisäksi vastaanottaja kuvittelee ymmärtävänsä, mitä esiintyjä ajattelee.

Toinen ulottuvuus on esiintyjän *seuraan hakeutuminen*. Ohjelmaa odotetaan etukäteen, ohjelmaa seurattaessa aika kuluu nopeasti, eikä ohjelman haluttaisi loppuvan. Kolmas ulottuvuus on *empatia*: esiintyjää kohtaan tunnetaan empatiaa esimerkiksi silloin, kun tämä tekee virheen. Neljättä ulottuvuutta voidaan kutsua *suhteen todellisuudeksi*. Esiintyjä käy vastaanottajan mielessä muulloinkin kuin ohjelman aikana, ja esiintyjän ollessa paikkakunnalla häntä saatettaisiin mennä katsomaan. Viidenneksi, tosin hyvin erilliseksi ulottuvuudeksi pidettyyn esiintyjään suhtautumisessa havaittiin esiintyjän *kompetenssi* eli se, kuinka ammattitaitoisena ja fiksunä esiintyjää pidetään.

Nämä viisi ulottuvuutta näyttävät painottuvan pidetyn esiintyjän arvioinnissa varsin eri tavoin. Ulottuvuudet kuviteltu ystävyys ja suhteen todellisuus eivät tunnu olevan kovin keskeisiä arviointikriteerejä, kun taas kompetenssi on tärkeä esiintyjän ominaisuus. Kuitenkin kompetenssi- ulottuvuus korreloi vain heikosti muiden ulottuvuuksien kanssa. Voidaankin päätellä, että kompetenssi on pidetyn esiintyjän keskeinen arviointikriteeri mutta se ei varsinaisesti ole parasosiaalisen suhteen osa. Aikaisemmassa tutkimuksessa (esim. Baggaley 1980, Jensen 1986, Pfau, Diedrich, Larson & Van Winkle 1993) on viitteitä siitä, että yleisö arvioi mediaesiintyjä kahdella keskeisellä kriteerillä: esiintyjän ammattitaidon eli kompetenssin ja toisaalta oman tunnepitoisen suhtautumisen perusteella. Parasosiaalinen suhde edustaa selvästi tunnepitoista suhtautumista, eikä kompetenssin arviointi kuulu siihen. Myös henkilöhavainnoinnin tutkimuksissa (esim. Bierhoff 1989) on usein havaittu toisesta ihmisestä syntyvän henkilökuva kaksijakoisuus. Intellektuaalinen ulottuvuus kuvaa ihmisen kompetenssia ja statusta, sosiaalinen ulottuvuus hänen attraktiivisuuttaan.

Tulokset osoittavat, että parasosiaalinen suhde on tuttu ilmiö suomalaiselle mediayleisölle. Se on perusulottuvuuksiltaan samantyyppinen kuin yhdysvaltalaisenkin yleisön. Esimerkiksi Rubin, Perse ja Powell pitävät parasosiaalisen suhteen tutkimustradition kannalta keskeisessä artikkelissaan (1985) parasosiaalisen suhteen keskeisinä ulottuvuuksina empatiaa ja samanlaisiksi kokemista. Lisäksi he olettavat, että myös esiintyjän fyysinen attraktiivisuus on merkittävää suhteen syntyemisessä. Tutkimuksemme tuki oletusta televisioesiintyjien osalta.

Parasosiaalisen suhteen vahvuus noudattaa tutkimuksemme aineistossa normaalijakaumaa, mutta toisaalta vaihtelu on suurta. Taustamuuttujilla emme havainneet yhteyttä suhteen vahvuuteen. Ainoastaan television katsomisen määrällä on yhteyttä suhteen intensiteettiin siten, että enemmän katsovilla on kiinteämpi suhde omaan esiintyjäänsä. Sen sijaan radion kuuntelun määrä ja parasosiaalisen suhteen vahvuus radioesiintyjään eivät korreloineet. Muilla taustamuuttujilla kuten sukupuolella, iällä tai koulutuksella ei havaittu yhteyksiä parasosiaalisen suhteen vahvuuteen.

Tarkastelimme vielä erikseen niiden vastaajien ominaisuuksia, joilla oli erityisen voimakas parasosiaalinen suhde mieli esiintyjäänsä. Ainoat erot havaittiin radion ja te-

levision seuraamisen määrässä. Ne, joilla oli vahva suhde lempiradioesiintyjäänsä, kuuntelivat radiota lähes yhtä paljon kuin katselivat televisiota, ja he kuuntelivat radiota myös selvästi enemmän kuin vastaajat keskimäärin. Ne, joilla oli vahva suhde johonkukun televisioesiintyjään, katsoivat televisiota lähes kolme kertaa enemmän kuin kuuntelivat radiota, ja he katsoivat televisiota selvästi enemmän kuin keskivertovastaaja.

Jos vastaajalla oli vahva parasosiaalinen suhde radio- tai televisioesiintyjään, suhde oli yleensä kaikilla ulottuvuuksilla voimakas. Ainoan poikkeuksen muodosti esiintyjän kompetenssi, sillä sekä vahvan että laimeamman suhteen solmineet katsojat ja kuuntelijat arvioivat esiintyjänsä ammattitaitoisuutta samalla tavalla. Tämä vahvistaa käsitystä, ettei esiintyjän kompetenssi edusta samanlaista parasosiaalisen suhteen ulottuvuutta kuin muut dimensiot. Tunnepitoinen suhde mieliesiintyjään ei synny siksi, että tämä arvioitaisiin työssään erityisen hyväksi ja ammattitaitoiseksi.

Radion ja television erot

Parasosiaalinen suhde radioesiintyjään ei ole niin vahva kuin suhde televisioesiintyjään. Mieliradioesiintyjää ei välttämättä edes osattu nimetä: vastaajista 24 prosentilla ei ollut ketään mieliradioesiintyjää, mutta vain 7 prosenttia ei osannut nimetä lempitelevisioesiintyjäänsä. Yleisin perustelu mieliradioesiintyjän puuttumiselle oli se, että asianomainen kuuntelee radiota niin vähän. Lisäksi vastaajia pyydettiin eräissä kyselynsosioissa suoraan vertaamaan televisio- ja radioesiintyjien läheisyyttä, ja tulos osoittaa, että yleisö pitää televisioesiintyjää yleensäkin läheisempinä kuin radioesiintyjää.

Voimakkaampi parasosiaalinen suhde televisioesiintyjiin on ymmärrettävissä aikaisempien tutkimusten valossa. Televisio mahdollistaa vahvan parasosiaalisen suhteen tiettyyn esiintyjään, koska se visuaalisena välineenä korostaa henkilöä ja hänen persoonaansa (esim. Langer 1981, Timberg 1994). Sen sijaan radion on todettu olevan huomaamaton väline (Alasuutari 1993). Usein on myös havaittu (Baggaley 1980, Cohen 1976, Patterson, Churchill, Burger & Powell 1992), että samanlainen esiintyminen televisiossa ja radiossa herättää esiintyjästä erilaiset vaikutelmat. Medioissa siis korostuvat erilaiset esiintymisen piirteet, ja tällä on vaikutuksensa myös vastaanottajan kokemukseen ja esiintyjään suhtautumiseen.

Radio- ja televisioesiintyjiin suhtautuminen saa myös erilaisia painotuksia. Väitämät ryhmittäivät faktoreiksi eri tavoin silloin, kun analysoitiin erikseen suhdetta televisioesiintyjiin ja radioesiintyjiin. Parasosiaalinen suhde radioesiintyjään noudattaa niitä samoja piirteitä, jotka havaittiin ominaisiksi yleensäkin suomalaiselle parasosiaaliselle suhteelle. Sen sijaan televisioesiintyjien kokemiseen ei kuulunut suhteen todellisuutta kuvaavaa ulottuvuutta, vaan tilalla ovat ihastumista ja toisaalta esiintyjän perinpohjaista tuntemista kuvaavat ulottuvuudet. Radio- ja televisioesiintyjiin suhtautumisessa on kuitenkin enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja.

Tarkka osoittainen vertailu paljasti, että suurimmat erot suhtautumisessa televisioon ja radion esiintyjiin ovat empatian kokemisessa, kompetenssin arvioimisessa ja attraktiivisena pitämisessä. Mielitelevisioesiintyjiin suhtaudutaan empaattisemmin ja heitä pidetään kompetentimpina ja attraktiivisempina kuin mieliradioesiintyjää. Radiossa

puolestaan korostuu seuraan hakeutuminen: esiintyjä toimii vastaanottajan odotettuna ja toivottuna seuralaisena.

Perusteluja pitämiselle

Hän on perehtynyt kulloiseenkin aiheeseen ja henkilöön hyvin. Esittää hyviä kysymyksiä haastateltavalle. Esiintyy, puhuu miellyttävästi, rauhallisesti. Tyylikäs. (Maarit Tastulasta)

Vastaajia pyydettiin omin sanoin perustelemaan, miksi he pitävät juuri kyseisestä televisio- tai radioesiintyjästä. Annetut perustelut luokiteltiin sisällöllisin perustein.¹ Ei-fiktiivisten televisioesiintyjien osalta vastaukset osoittivat, että esiintyjistä pitämistä perusteltiin eniten yleisvaikutelman avulla. Mieliesiintyjä on vastaajan mielestä esimerkiksi ”hyvä”, ”persoonallinen”, ”suloinen”, ”iloinen”, ”pirteä”, ”kiva” tai ”röyhkeä”. Toiseksi suurin perustelujen luokka muodostui televisioesiintyjien esiintymistaitojen kuvauksista. Esiintyjästä pidetään, koska ”hän esiintyy rauhallisesti”, ”hän ei takeltele” tai ”hänellä on selkeä ilmaisutapa”. Kolmas perustelujen ryhmä nimettiin asiakeskeisyydeksi: mieliesiintyjä on ”pätevä”, ”uskottava”, ”asiantunteva” tai ”asiallinen”. Neljänneksi yleisin perustelu oli vetoaminen esiintyjän puheen sisältöön. Esiintyjä esimerkiksi ”valitsee mielenkiintoisia aiheita”, hänellä on ”järkeviä mielipiteitä” tai hän ”osuu asioiden ytimeen”. Viidenneksi suurin pitämisen perustelujen luokka koostui esiintyjän huumorin kuvauksista. Kuudentena ryhmänä oli mieliesiintyjän läheisyys: esiintyjä on ”lämmihenkinen”, ”hän tulee lähelle ihmistä”, hän on ”empaattinen” tai ”sympaattinen”.

En tiedä tarkkaa syytä, mutta ehkä hän vaikuttaa jotenkin samanlaiselta kuin minä tai ystäväni. (Caroline Forresterista)

Television fiktiivisten ohjelmien esiintyjistä pitämiselle annettiin varsin erilaisia perusteluja kuin ei-fiktiivisten ohjelmien esiintyjistä pitämiselle. Fiktiivisistä mieliesiintyjistä mainittiin roolihahmon piirteitä (”voittaa taistelun”, ”edustaa oikeudenmukaisuutta”, ”inhoa väkivaltaa”) tai näyttelijän ominaisuuksia (”ammattitaitoinen”, ”oma itsensä myös kameran edessä”). Lisäksi kotimaisiin ja ulkomaisiin fiktiivisiin hahmoihin suhtauduttiin eri tavoin: mieliesiintyjää nimettäessä ulkomaiset mainittiin roolinimillä, kotimaiset näiden oikeilla nimillä. Ulkomaisten esiintyjien perustelut koskivat lähinnä roolin piirteitä, kun taas kotimaisista kuvattiin heidän ominaisuuksiaan näyttelijöinä. Kotimaisista fiktiivisistä henkilöistä pitämistä perusteltiin varsin usein esiintyjän hyvällä huumorilla, mutta ulkomaisilla esiintyi useammin perusteluna esiintyjän ulkonäkö.

Verbaalisesti lahjakas, mukava kuunnella radiosta Olgan ”pölinää”, hauska, puhe-
linjutuissa kekseliäs, spontaani. (Olga K:sta)

Myös radioesiintyjästä pitämistä perusteltiin eniten yleisvaikutelman avulla. Mieliesiintyjä radiossa on yksinkertaisesti vain ”hyvä”, ”erilainen”, ”iloinen” tai ”pirteä”. Toiseksi yleisin perustelu oli esiintyjän ääni: mieliesiintyjällä on ”miellyttävä”, ”pehmeä”, ”selkeä” tai ”persoonallinen” ääni. Kolmantena perusteluluokkana olivat esiintymistaidot, neljäntenä esiintyjän huumori ja viidentenä puheen sisältö. Kuudentena ryhmänä oli ohjelma sinänsä: ”ohjelmat ovat hyvin tehtyjä”, ”rentoja ohjelmia” tai ”ohjelmissa on yllätyksiä”. Pidettyihin televisioesiintyjiin verrattuna mieliradioesiintyjistä pidetään siis

selvästi enemmän heidän äänensä vuoksi — ääni kaikkine piirteineen vaikuttaakin vahvasti radiokuuntelijan asennoitumiseen (ks. Valo 1994).

Perustelut ovat useimmiten hyvin ympäröityjä, mikä on todettu myös aikaisemmissa tutkimuksissa (Taylor & Mullan 1986). Keskeisin perustelu on yleisvaikutelma esiintyjästä. Näyttäisi siltä, että katsojat ja kuuntelijat eivät joko osaa pukea sanoiksi perustelujaan tai he eivät ole juurikaan eritelleet pitämisenä syitä. Joissakin tapauksissa näyttäisivät myös ohjelma ja esiintyjä olevan vastaanottajan mielessä niin vahvasti sidoksissa toisiinsa, että esiintyjää perustellaan ohjelman piirteillä tai ohjelmaa esiintyjän ominaisuuksilla.

Yhdysvaltalaisen tutkimusten mukaan (esim. Perse & Rubin 1989) yksi keskeinen parasosiaalisen suhteen syntyä ja kehitystä edistävä tekijä on esiintyjän puheviestintä. Erityisesti se, että esiintyjä simuloi kasvokkaisviestintää, on omiaan vahvistamaan katsojan kokemaa suhdetta. Esiintymisen piirteistä suomalaiset näyttäisivät suhtautuvan myönteisesti sellaisiin, jotka toistuvat joka esiintymiskerralla ja joista siten muodostuu esiintyjän ”tavaramerkki”. Myönteisesti suhtaudutaan myös siihen, että esiintyjä tuntuu ottavan vastaanottajansa huomioon ja saa heihin kontaktin. Sen sijaan kielteisenä pidetään sitä, että esiintyjä kertoo itsestään tai yksityiselämästään taikka juttelee vastaanottajille kuin tuttavilleen. Interpersonaalisessa viestinnässä itsestä kertomisella on useimmiten myönteisiä seurauksia, mutta näyttää siltä, että televisio- ja radioesiintyjiltä sitä ei toivota.

Tiedustelimme avoimilla kysymyksillä vastaajilta myös sitä, onko heidän suhtautumisensa johonkukin televisio- tai radioesiintyjään muuttunut, ja pyysimme heitä kuvailemaan muutoksen suuntaa ja syitä. Eniten raportoitiin kyllästymisiä televisioesiintyjään, joka aluksi on ollut miellyttävä mutta nyt toistaa itseään ja esittää samoja vanhoja vitsejä. Jos taas muutos on ollut positiivinen, on televisioesiintyjästä alettu pitää sen jälkeen, kun ensivaikutelman takaa on löydetty kiinnostavaa asiaa tai kun esiintyjä on oppinut esiintymään ja saanut kokemusta. Radioesiintyjä kohtaan koetuissa asennoitumismuutoksissa korostuu ensivaikutelman pettävyys. Vastaajat raportoivat sekä myönteisistä että kielteisistä muutoksista: Aluksi radioesiintyjän ääni tai puhetapa oli ärsyttänyt, mutta vähitellen ohjelman sisältö oli alkanut viehättää. Toisaalta kuuntelija oli saattanut ensiksi pitää esiintyjän viestintätyylistä mutta kyllästyä sitten tämän uusiutumiskyvyttömyyteen.

Pidin häntä aluksi hieman turhan arkana ja punastelevana esiintyjänä, mutta (luultavimmin hänen kokemuksensa lisääntyä) nykyisin pidän paljon hänen leppoisasta, rauhallisesta tyylistään. (Meteorologi Pekka Poudasta)

Esiintyjäryhmien erot

Ryhmittelimme pidetyimmiksi esiintyjiksi mainitut henkilöt ohjelma- tai esiintyjätyyppin mukaan ja tarkastelimme parasosiaalisen suhteen vahvuuseroja ryhmien välillä. Vastaajien suhtautumisessa erilaisiin televisioesiintyjiin oli selviä eroja, mutta radiossa ei eroja juurikaan ollut. Tämä viittaa siihen, että radiossa erilaisten esiintyjien välillä ei ole enää niin selviä roolieroja kuin televisiossa.

Tulokset osoittavat selvästi, että televisionkatsojien parasosiaalinen suhde on

vahvempi julkikkiisiin ja fiktiivisiin esiintyjiin kuin ei- fiktiivisissä ohjelmissa esiintyviin juontajiin ja toimittajiin. Voimakkain parasosiaalinen suhde vastaajilla oli televisiosta tutuiksi tulleisiin julkikkiisiin (esim. Elisabeth Rehn, Katri- Helena, Pasi Rautiainen), toiseksi vahvin ulkomaisiin fiktiivisiin esiintyjiin (esim. Columbo, Maggie O'Connol Villistä pohjolasta, Brenda Bevery Hillsistä) ja kolmanneksi vahvin kotimaisissa fiktiivisissä ohjelmissa esiintyviin (esim. Pirkka- Pekka Petelius, Jukka Puotila, Miitta Sorvali). Kaikkein laimein suhde televisionkatsojilla oli uutisankkureihin ja toiseksi laimein uutis- ja ajankohtaistoimittajiin.

Telesioesiintyjistä useimmin mainittu oli Mirja Pyykkö. Hänestä pidettiin ensisijaisesti "kiinnostavien aiheiden" ja "sympaattisuuden" takia. Seuraavina olivat *Hyvien, pahojen ja rumien* toimittajakaksikko Simo Rantalainen ja Jari Sarasvuo, koska he olivat "rohkeita" ja "hyviä" haastattelijoita ja "käsittelivät aiheita mielenkiintoisesti". Neljänneksi useimmin mainittu esiintyjä oli Eija Vilpas, jota kuvailtiin "luontevaksi", "iloiseksi", "hauskaksi" ja "hyväksi" näyttelijäksi. Usein toistuvia esiintyjiä olivat myös "miellyttävä- ääninen" Urpo Martikainen, "luonteva" Leena Kaskela, "pirteä" Taru Valkeapää sekä "hyvinä" ja "hauskoina" pidetyt näyttelijät Heikki Kinnunen ja Heikki Silvennoinen.

Radioesiintyjistä useimmin mainittiin Salovaara. Häntä pidettiin "hauskana" ja "rentona", ja hän "puhuu suoraan nuorille". Hänellä oli myös "hyvä ääni". Toisena oli Alivaltiosihteerin kokonaisuudessaan, ja siitä pidettiin "hauskuuden" ja "hyvien juttujen" takia. Ruben Stiller oli kuuntelijoiden mielestä "rohkea ja persoonallinen". Usein mainittuja radionimiä olivat myös Jorma Hietämäki, Anssi ja Gösta Sundqvist.

Lopuksi

Tutkimuksemme tulokset osoittavat, että parasosiaalinen suhde syntyy helpommin televisio- kuin radioesiintyjiin. Televisioystävyyden onkin siis vahvempaa kuin radiorakkaus. Suomalaisten suhtautuminen mieliesiintyjään saa ystävyysuhteen piirteitä, esiintyjästä etsitään seuraa ja häneen suhtaudutaan empaattisesti. Suhde mediaesiintyjään on vastaanottajalle myös todellisuutta, ei pelkkä illuusio tai simulaatio. Tunneperäisen suhtautumisen ohella erittäin tärkeää katsojille ja kuuntelijoille on kuitenkin myös mieliesiintyjän ammattitaito, ja sitä arvioidaan erillään parasosiaalisen suhteen kokemuksesta. Toisaalta on mahdollista, että esiintyjän attraktiiviseksi kokeminen aiheuttaa myönteisempiä arvioita myös esiintyjän ammattitaidosta. Katsojien perustelut viittaavat siihen, että vastaanottajien näkemykset pitämisen syistä eivät ole kovin eriteltyjä vaan lähinnä yleisvaikutelmaan perustuvia.

Televisionkatsoja tai radionkuuntelija, jolla on vahva parasosiaalinen suhde johonkuhun mediaesiintyjään, ei tämän tutkimuksen mukaan näytä selvästi poikkeavan muista mediankuluttajista. Meistä lähes jokaisella lieneekin jonkinvahvuisia parasosiaalisia suhteita. Suhtaudumme televisiosta nähtävään tai radiosta kuultavaan henkilöön pitkälti samalla tavalla kuin yleensäkin ihmisiin. Parasosiaalisessa suhteessa on kyse myönteisestä suhtautumisesta, mutta samalla tavalla kielteinen suhtautuminen mediaesiintyjiin muistuttaa suhtautumista epämieluisiin tuttaviiimme. Myönteisesti painottunut parasosiaalisen suhteen käsite kuvaakin sitä, että puheviestinnän tutki-

muksessa on usein karteltu viestintäsuhteiden negatiivisten puolten tarkastelua (ks. Duck 1994). Myös joukkoviestinnän tutkimuksissa ylipäänsä on oltu enemmän kiinnostuneita siitä, mikä yleisöä viehättää kuin mikä sitä ei viehätä.

Suomalaisten parasosiaalinen suhde on ulottuvuuksiltaan ja vahvuudeltaan varsin samankaltainen kuin mitä aikaisemmissa yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa on todettu. Parasosiaalisen suhteen käsite on siis validi myös suomalaisessa kulttuurissa. Kuitenkin joissakin piirteissä kulttuurien erot näkyvät. Suomalaisten ja amerikkalaisten televisiouutisten on todettu olevan erilaisia, ja varsinkin uutisankkurin asema on erityyppinen. Suomessa ei korosteta uutisankkurin persoonallisuutta ja roolia (Levo-Henriksson 1994, Steinbock 1990). Useat amerikkalaiset parasosiaalisen suhteen tutkimukset kohdistuvat juuri uutisankkureihin olettaen, että vahva suhde uutistenlukijaan on todennäköinen. Joidenkin tutkimusten mukaan (esim. Koenig & Lessan 1985) parasosiaalinen suhde olisi jopa vahvempi uutisankkureihin kuin yleensä televisioesiintyjiin. Oman tutkimuksemme tulokset osoittavat, että televisioesiintyjistä kaikkein laimein parasosiaalinen suhde muodostuu uutistenlukijoihin. Tämä selittyy suomalaisella uutiskulttuurilla.

Amerikkalaisessa televisiossa nähdään pääasiassa kotimaisia ohjelmia, joten sikäläisissä parasosiaalisen suhteen tutkimuksissa ei ole noussut esiin suhtautumiseroja koti- ja ulkomaisiin televisioesiintyjiin. Suomalaiselle parasosiaaliselle suhteelle lienee tyypillistä, että ulkomaisiin fiktiivisiin esiintyjiin saattaa syntyä varsin vahva suhde. Ulkomaisen sarjan roolihahmo on varmaan helpompi ajatella todelliseksi henkilöksi, jonka kokemuksiin voi vaivatta eläytyä ja jota katsoessa pystyy paremmin sulkemaan ajatuksistaan television ulkopuolisen maailman. Suomalaisen kulttuurin ominaispiirteitä lienevät myös kompetenssi- arvioiden keskeisyys ja esiintyjän itsestäkertomisen vieroksuminen.

Kompetenssi- arvioiden keskeisyys kertoo myös sen, että mediaesiintyjään suhtautumisessa on Suomessa mukana rationaalisen suhtautumisen aineksia. Tämä vahvistaa käsitystä, että pelkkä mieliesiintyjän olemassaolo ei vielä osoita parasosiaalista suhdetta. Parasosiaalisuus edellyttää tunnepitoista suhtautumista. Tämä pitäisi ottaa huomioon myös tutkimusmenetelmiä suunniteltaessa.

Parasosiaalisessa suhteessa näyttää olevan runsaasti yhtäläisyyksiä interpersonaalisten suhteiden kanssa. Otsikossamme rinnastuvat ystävyys ja rakkaus. Ihmissuhteiden tutkijat ovat usein yrittäneet vetää rajaa ystävyuden ja rakkauden sekä erilaisten ystävyyksien välille siinä onnistumatta. Parasosiaalinen suhdekin vaihdellee miellyttävän tuttavuuden ja rakkauden välillä. Ystävyuden synnyssä on olennaista toisen osapuolen kokeminen attraktiiviseksi, ja attraktiivisuuskokemukseen vaikuttaa suuresti se, kuinka samanlaisena toista ihmistä pidetään. Ystävyuden kehittymiselle on tärkeää myös yhdessäolon kokeminen palkitsevaksi. (Perlman & Fehr 1986, Trenholm & Jensen 1992.) Parasosiaalinen suhde näyttää syntyvän samoin perustein kuin ystävyys. Suhde attraktiivisena ja oman itsen kanssa samanlaisena koettuun mediaesiintyjäänkin on palkitseva, sillä hänen katsomisensa tai kuuntelemisensa tarjoaa emotionaalista ja kognitiivista tyydytystä, tavan rentoutua tai kanavan purkaa tunteitaan.

Ystävyuden tutkimuksen näkökulmasta parasosiaalisen suhteen tutkimukset

näyttävät ulko kohtaisilta. Parasosiaalisen suhteen tutkimuksissa on yleensä pyritty selvittämään sellaisia ohjelman, esiintyjän tai katsojan piirteitä, jotka lisäävät katsojan sitoutuneisuutta mediaesiintyjään. Tutkimusten tulokset palvelevat siis kaupallisia päämääriä. Parasosiaalisen suhteen tutkimus ja teorian rakentaminen voisivatkin yhä enemmän keskittyä suhteen kokijan sisäisiin tuntemuksiin ja perusteisiin. Entistä tarkemmin voisi analysoida, millä perusteilla vastaanottaja kiintyy tiettyyn esiintyjään ja millaisia muotoja kiintymys saa aikaan. Tämä vaatisi käytettyjen metodien monipuolisuudesta. Kvalitatiivinen lähestyminen olisi vastedes hedelmällistä.

Tässä tutkimuksessa käytimme tutkimusmenetelmänä strukturoitua kyselyä, jota analysoimme tilastollisesti. Tilastolliseen käsittelyyn liittyvät esimerkiksi faktorianalyysin tuomat ongelmat. Faktorointi ei luo ulottuvuuksia, joihin mittarissa ei ole aineksia; se ainoastaan kertoo, miten vastaukset keskenään ryhmittyvät. Toisaalta myös pehmeissä menetelmissä on hankaluutensa. Esimerkiksi avoimet kysymykset antavat tulokseksi yleisvaikutelmia, kuten tälläkin kertaa, eikä yleisvaikutelmien taakse päästä pureutumaan. Lisäksi ihmiset eivät välttämättä kykene kovin analyttisesti erittelemään vaikutelmiaan henkilöistä tai suhteensa luonteesta. Kaikkia asioita ei ole mahdollista lähestyä suoraan kysymällä sitä.

Näistä tutkimustuloksista näkyy, että vastaajista suuri osa oli nuoria mediankäyttäjiä. Varmaankin esimerkiksi eri ikäryhmissä parasosiaalinen suhde saisi erilaisia painotuksia, vaikka tällä kertaa näyttikin siltä, ettei taustamuuttujilla juurikaan ole vaikutusta.

Parasosiaalinen suhde tarkastelee yleisöä pieneltä osalta. Se fokuoitetu yksittäisen katsojan suhtautumiseen tiettyä esiintyjää kohtaan. Se siis tarkastelee joukkoviestinnän piirissä esiintyvää interpersonaalista suhdetta. Yleisöä tarkastelevista tutkimussuuntauksista parasosiaalisen suhteen tutkimus liittyy selvimmin käyttötarkoitustutkimuksiin. Niissä parasosiaalinen suhde on usein havaittu yhdeksi keskeiseksi median käytön syyksi. On myös esitetty, että parasosiaalisen suhteen käsitettä voitaisiin hyödyntää viestintäteknologian luomien uudenlaisten viestintäsuhteiden tarkastelussa (Williams, Rice & Rogers 1988).

Viite

1. Kiitämme Pipsa Uutto- Rajakalliota avusta aineiston kvalitatiivisessa analyysissa.

KIRJALLISUUS

- Alasuutari, P. (1993) Radio suomalaisten arkielämässä. Helsinki: Oy. Yleisradio Ab.
- Baggaley, J. (1980) Psychology of the TV image. Westmead: Gower.
- Bierhoff, H.- W. (1989) Person perception and attribution. Berlin: Springer- Verlag.
- Cohen, A. (1976) Radio vs. TV: The effect of the medium. *Journal of Communication* 26 (1976), 29-35.
- Duck, S. (1994) Stratagems, spoils, and a serpent's tooth: On the delights and dilemmas of personal relationships. Teoksessa: Cupach, W. R. & Spitzberg, B.H. (toim.) *The dark side of interpersonal communication*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Isotalus, P. (1993) Toimittaja kuvaruudussa. Esiintyminen televisiokonfektissa. Puheviestinnän lisensiaatintyö, Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos.

- Isotalus, P. (1994) Ystävyyttä kuvaruudun läpi. Katsaus parasosiaalisen suhteen tutkimuksiin. *Tiedotustutkimus* 17(1994), 24- 32.
- Jensen, K.B. (1986) *Making sense of the news*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Koenig, F. & Lessan, G. (1985) Viewers' relationship to television personalities. *Psychological Reports* 57(1985), 263- 266.
- Langer, J. (1981) Television's "personality system". *Media, Culture and Society* 4 (1981), 351- 365.
- Levo- Henriksson, R. (1994) Eyes upon wings. *Culture in Finnish and US television news*. Helsinki: Oy. Yleisradio Ab.
- Patterson, M. & Churchill, M. & Burger G. & Powell, J. (1992) Verbal and nonverbal modality effects on impressions of political candidates: Analysis from the 1984 presidential debates. *Communication Monographs* 59 (1992), 231- 242.
- Perlman, D. & Fehr, B. (1986) Theories of friendship: The analysis of interpersonal attraction. Teoksessa: Derlega, V. & Winstead, B. (toim.) *Friendship and social interaction*. New York: Springer- Verlag.
- Perse, E. & Rubin, R. (1989) Attribution in social and parasocial relationships. *Communication Research* 16(1989), 59- 77.
- Pfau, M. & Diedrich, T. & Larson K. & Van Winkle, K. (1993) Relational and competence perceptions of presidential candidates during primary election campaigns. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 37(1993), 275- 292.
- Rubin, A. (1994) Parasocial interaction scale. Teoksessa: Rubin, R. & Palmgreen, P. & Sypher, H. (toim.) *Communication research measures. A sourcebook*. New York: The Guilford Press.
- Rubin, A. & Perse, E. (1987) Audience activity and soap opera involvement. A uses and effects investigation. *Human Communication Research* 14(1987), 246- 268.
- Rubin, A. & Perse, E. & Powell, R. (1985) Loneliness, parasocial interaction, and local television news viewing. *Human Communication Research* 12(1985), 155- 180.
- Rubin, R. & McHugh, M. (1987) Development of parasocial interaction relationships. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 31(1987), 279- 292.
- Sallinen- Kuparinen, A. (1986) Finnish communication reticence. Perceptions and self- reported behavior. *Studia Philologica Jyväskyläänsia* 19. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sallinen- Kuparinen, A. & McCroskey, J. & V. Richmond (1991) Willingness to communicate, communication apprehension, introversion, and self- reported communication competence: Finnish and American comparisons. *Communication Research Reports* 8(1991), 55- 64.
- Steinbock, D. (1990) *Amerikkalaiset TV- uutiset*. Helsinki: Oy. Yleisradio Ab.
- Taylor, L. & Mullan, B. (1986) *Uninvited guest. The intimate secrets of television and radio*. Lontoo: Chatto & Windus.
- Timberg, B. (1994) The unspoken rules of talk television. Teoksessa: Newcomb, H. (toim.) *Television. The critical view*. New York: Oxford University Press.
- Trenholm, S. & Jensen, A. (1992) *Interpersonal communication*. Belmont: Wadsworth.
- Turner, J. (1992) Parasocial interaction and The Cosby Show: A critical analysis. Teoksessa: Scodari, C. & Thorpe, J. (toim.) *Media criticism: Journeys in interpretation*. Dubuque: Kendall- Hunt.
- Turner, J. (1993) Interpersonal and psychological predictors of parasocial interaction with different television performers. *Communication Quarterly* 41(1993), 443- 453.
- Valo, M. (1994) Käsitykset ja vaikutelmat äänestä. Kuuntelijoiden arviointia radiopuheen äänellisistä ominaisuuksista. *Studia Philologica Jyväskyläänsia* 33. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Williams, F. & Rice, R. & Rogers, E. (1988) *Research methods and the new media*. New York: The Free Press.